

Игра на история: Исторически възстановки в България.

Даниела Попова, Софийски университет „Св. Кл. Охридски“

Daniela Popova, Sofia University „St. Kl. Ohridski“

Game of history: Historical reenactment in Bulgaria

Annotation: *The article explores the historical reenactment society in Bulgaria. The first part is a brief overview of reenactment's history in Europe and its roots back in the Middle Ages. The core of the article represents an "inside view" at the Bulgarian society of reenactors and history enthusiasts. The last part of the text is concentrated at the important role that historical reenactment could play in preserving the cultural and historical heritage in Bulgaria.*

Едно от големите предизвикателства, стоящи пред хората, занимаващи се професионално или не с история, е времето отстояние от събитията. Възстановките на исторически събития се появяват като начин на съпреживяване от една страна и опит за по-добро разбиране на миналата действителност, от друга. Такова преиграване на исторически моменти често има и функцията на ритуал за отдаване на почит и подчертаване на значимост. Историческите възстановки са най-често дело на любители, претендиращи за достоверност, което в някои случаи поражда конфликт с професионалните историци. Този текст обаче, няма за цел да изяснява тези конфликти, а само да представи общ поглед върху историческите възстановки в световен мащаб и по-конкретен такъв върху българската „сцена“. От една страна, ще обърнем внимание на погледа на страничния наблюдател върху това явление, а от друга – на разбирането и възприемането на възстановките от страна на самите участници в тях.

Историческите възстановки са дейности от различен тип, целящи пресъздаване на конкретно историческо събитие или на елементи от определен исторически период. Тези елементи могат да бъдат свързани с облекло, оръжия, кухня, занаяти, игри или всичко, за което има достатъчно количество исторически извори, на базата на които да бъде осъществена максимално подробна и точна възстановка. Тези пресъздавания и преигравания могат да бъдат самостоятелни събития или част от културни и туристически ориентирани програми. Могат да са свързани с театрално представление или филмова продукция. Достоверността на показваното е може би най-важната характеристика на историческите възстановки, според самите участници в тях.

Възстановките обикновено са занимание, с което хора с подчертан интерес към история изпълват свободното си време. Тези хора са най-често обединени в клубове, според интересите и местожителството си. Самите клубове и отношенията между членовете им сформират общност със свой „език“, традиционно провеждани събития и специфични разбирания за популярни исторически събития.

Като форми на почитане и пресъздаване на минали събития, може да се каже, че възстановки са съществували още в Античността и през Средновековието в Западна Европа. Вдъхновение за тези най-ранни възстановки са били основно бележити битки. В Западна Европа и в Америка провеждането на възстановки в съвременния им вид започва още през XIX век и днес достига до мащабни събития с хиляди участници. Една от най-известните и в наши дни възстановки, тази на битката при Ватерло, се провежда през 1824 г. на точното място на битката. В Америка, горе-долу по същото време, се случват възстановки като тази на битката при Литъл Бигхорн, която се провежда само година след истинската битка и в нея участват седем оцелели. Русия също не остава много по-назад в развитието на възстановките – в началото на XX век се провеждат за пръв път възстановки на битката при Бородино и на отбраната на Севастопол. И днес изброените са сред най-мащабните възстановки в световен мащаб, състоящи се по повод отбелязване на годишнина от историческите събития.

В България липсват толкова мащабни събития, но за най-големите и традиционно провеждащи се също е характерно, че се случват в чест на исторически събития, като основна или съпътстваща част от културна програма за отбелязването им. Хората, обединени около това хоби, считат за първа съвременна възстановка честванията при откриването на мемориалния паметник на връх Шипка през 1934 г. На тази възстановка присъстват, облечени в униформите си, реални участници в боевете. От друга страна, за първо сдружение за исторически възстановки се счита Българско индианско общество „Орловия кръг“, което е създадено на 10-ти март 1990 г. Първите снимки на членовете му, които могат да бъдат открити, са от 1994 г. По собствено определение от официалният сайт на „Орловия кръг“, сдружението представлява „независима неправителствена организация с идеална цел, чиято основна задача е развитието и упражняването на научно-изследователска и културно-просветна дейност в областта на индианистиката – науката, която изучава историята, етнографията, фолклора, езиците и разбира се, настоящето на коренните жители на Америка“.

По-късно, през 2001 г. е създадено най-голямото сдружение, занимаващо се с исторически възстановки: Национално дружество „Традиция“. То представлява доброволна, неполитическа, патриотична и културно-просветна общност от граждани, проявяващи професионални и любителски интереси в традициите по въоръжените сили. Клубът е регистриран първоначално в София, но днес има клонове още в Пловдив, Шумен, Стара Загора, Велико Търново, Ловеч, Русе, Панагюрище, Копревцица, Тетевен и др. „Традиция“ събира на едно място хора, имащи интерес към оръжия и военна история. Голяма част от тях са (или са били) колекционери на исторически оръжия, най-често огнестрелни. По разкази на част от колекционерите, от „Традиция“ тръгват контактите и приятелствата, довели до съществуването на голяма част от клубовете за възстановки днес (мъж на около 60 г., член на национално дружество „Традиция“, Пловдив, 2015 г.).

Едно от първите събития, които започват да се провеждат ежегодно е възстановката „Доблест и слава“. Събитието се осъществява за първи път на 30 октомври 2004 г. и пресъздава превземането на шуменската крепост от войските на полско-унгарския крал Владислав III Ягело и трансилванския войвода Януш Хунияди по време на кръстоносния поход 1443-1444 г. Гръбнакът на възстановката тогава, а и в следващите издания на събитието, е пражкият клуб „Ротика“. Говорейки за началото на провеждането на тези събития, участвалите тогава в тях български възстановчици си спомнят със срам как е изглеждала екипировката им до тази на чехите и снимките, на които се виждат, са пазени „за лична употреба“ (Иван Рендаков, 55 г., свободен реенактор).

Днес регистрираните клубове, занимаващи се с исторически възстановки са около тридесет. Не всички те обаче, в еднаква степен поддържат ниво на достоверност на екипировката си. Именно достоверността е този най-важен елемент, на базата на който се изгражда йерархията и отношенията между клубовете, както и между отделните членове вътре в клубовете.

Основно средство за комуникация между възстановчиците в наши дни са социалните мрежи като Фейсбук, както и различни форуми. Най-важен от форумите е този на национално дружество „Традиция“, който и представлява може би най-големият архив на информация и снимки, свързани с провежданите събития из цялата страна. Форумът е затворен за регистрация и не може да бъде разглеждан без наличието

на такава. Написаното там има по-голяма тежест от дискусиите и обсъжданията във Фейсбук, но вторите стават арена на личните взаимоотношения на реенакторите и на обсъждания помежду им. Така например, под снимка на мъж в средновековно облекло се разгаря дискусия относно достоверността на кройката на ботушите му. Дали са тракийски, дали са измислени и защо са част от реконструкция на облекло от средните векове.

Въпреки значението, което се отдава на степента на достоверност, сред българските реконструктори липсват официални, единни критерии. Такива все пак се дискутират, като споменатият по-горе форум на национално дружество „Традиция“ от години играе ролята на основно поле за такива разисквания. Там могат да се срещнат и дефинирани някои основни типове възстановки, като например: жива картина, жива история, възстановка, фестивал или панаир. В рамките на българската общност, можем да приемем, че това е най-адекватното дефиниране, съответстващо на формата на често провежданите събития в страната.

Според определението за „жива картина“, това е кратко мероприятие с продължителност от пет, десет минути. В него участват най-често не повече от десетина души, като не е задължително те да отговарят на реалния предполагаем брой на хората, според историческите извори. Живата картина пресъздава момент от живота на дадена историческа личност, ритуал или обичай, характерен за периода.

Друг тип събитие е самата „историческа възстановка“. Тя представлява по-продължително мероприятие, което може да трае от половин час до няколко часа. В нея участват доста повече хора – от няколко десетки до неограничен брой. Пресъздава се историческо събитие с още по-голяма продължителност – например няколко дни. Обикновено броят на възстановчиците не е достатъчно голям за реконструкция едно към едно, така че предварително се уточнява на колко души отговаря един възстановчик, така че да е възможно максимално точно планиране и провеждане. Най-често самото мероприятие продължава на три етапа, които имат за цел да покажат на зрителя как се е развило действието в историческото събитие. Примери за такива събития са споменатите по-рано големи възстановки в Европа, САЩ и Русия, както и някои от по-големите събития, провеждащи се в България – възстановката по случай годишнина от боевете на Шипка, битката за Шуменската крепост, битката при Варна.

"Военно-исторически лагер – панаир, фестивал" е мероприятие, продължаващо няколко дни. По време на фестивала участниците в него демонстрират битка на хората от епохата, която се пресъздава. Това ще рече, че например, ако става въпрос за средновековен панаир, се опъват шатри и палатки, точна реплика на използваните в периода и възстановчиците изцяло се потапят в атмосферата. Панаирът често има правила, които да способстват за гладкото и достоверно протичане на събитието – задължителна е пълната и точно изпълнена екипировка, забранено е използването на всякакви съвременни вещи, има изисквания дори към храната и напитките – те могат да бъдат само от продукти, за които има сведения, че са били използвани в пресъздавания исторически период. Фестивалът изобилства от "Живи картини", които се провеждат в рамките му. Понякога в това мероприятие влиза и "Възстановка".

Има още един тип историческа възстановка, която носи чисто образователен характер. Това е т.нар. „жива история“ – често представлява форма на открит урок. Чрез демонстрации на облекло, оръжия, бойни техники и занаяти, живата история има за цел да улесни разбирането и усвояването на информация, свързана с даден исторически период, събитие, личност. Това е единствената форма на възстановка, при която зрителят е задължителен, а често става и участник – има възможност да изпробва предметите, да усвои бойна техника или друго умение.

Освен че биват различни типове, възстановките пресъздават различни исторически периоди. В България най-добре развити са възстановките, свързани с периода на Българското възраждане, Балканските войни, Първа и Втора световна война, Първо и Второ българско царство и Античен Рим. Има и единици хора, занимаващи се със Западно средновековие, история на траките, Византия и Османска империя. Периодът и конкретната личност, които ще пресъздава, са личен избор на възстановчика. Често този избор е съобразен с финансовото състояние и времето, което може да човек да отдели на хобито си. Не е маловажно и дали има други, които пресъздават същия период – почти не се срещат в тези среди хора, които пресъздават нещо сами за себе си, тъй като, въпреки че няма правило срещу това да го правят, това ги изключва от повечето събития, събирания и обсъждания.

Както вече споменахме, с възстановки се занимават хора, имащи подчертани интереси в областта на историческата наука. Това е може би единствената обща характеристика за хората в тази общност. Сред тях има разнообразие във възраст,

занимания и социално положение. Все пак, по-често това са хора, навършили пълнолетие и разполагащи със собствени доходи. Тъй като всеки сам заплаща материалите за екипировката си или готовите елементи от нея, доходите са определящи и за избора на пресъздавания персонаж. Професиите на реенакторите са разнообразни, в повечето случаи необвързани с историческата наука. Образованието също не е определящ фактор, въпреки че в това отношение по-често може да се намери връзка със завършени специалности с история, етнология или културология. Преобладаващата част от възстановчиците в България са мъже, тъй като това хоби се развива първо в средите на колекционерите на оръжие, сред които по-многобройни са мъжете. Все пак, в последните години, с развитието на все повече възстановки, свързани с бит и култура, се появяват и все повече жени възстановчици. Не е за пренебрегване и фактът, че най-често женското облекло и екипировка са доста по-лесни и достъпни за изработка. С годините все по-често се случва реенактори да въвличат и своите семейства в хобито си.

Специфична група в тези среди представляват младежите, които се присъединяват само към идеята да участват в събития. Те не притежават свои собствени облекла и екипировка, но въпреки това участието им се насърчава от някои клубове, с цел по-голям брой участници и съответно по-ефектна на вид възстановка. За целта на събитието те получават екипировка от клуба организатор и заемат роли на селяни, роби или други персонажи, чието облекло изисква минимални ресурси. Специфична група са, защото правилниците на повечето клубове изискват всеки член да разполага с лична екипировка. Тъй като в рамките на провежданото на събитие обаче, хората се оказват твърде малко на брой, подобни ентузиазирани младежи са привлечани като нещо подобно на статисти за филм. Част от тези млади хора принадлежат към тъй наречените LARP клубове (Live action role play). Те осъществяват връзката и общуването между хората, свързани с тези две хобита, между които иначе съществува граница, основаваща се и на вид враждуване. Това обаче, е тема на други изследвания и няма да бъде обсъждано в настоящия текст.

В някои от клубовете има хора, занимаващи се с изработката на брони и оръжия и те, срещу не малки суми, изработват въоръжението на хората от своя и от други клубове. Има и такива, специализирани в изработка на дрехи, бижута, украси, съдове и те отново са популярни сред клубовете в цялата страна, тъй като домашното производство е на почит. Никой от тези майстори обаче, не се препитава само с

изработката на предмети, свързани с исторически реконструкции. Въпреки че е възможно човек да бъде професионален реконструктор, в България тази дейност не е развита. Рядко се провеждат събития, участието в които да се заплаща. Обикновено заплащане има само за гостуващи чужди групи, но дори те изискват най-често само да им бъдат покрити разходите по път, храна и престой. Тези разходи не винаги са поети за членовете на българските клубове при участие на мероприятия в страната. Най-добри са условията за възстановчиците, когато се включват като атракция в рамките на организирани по-големи културни събития. Такива събития са финансирани и осъществени с помощта на общини и музеи. За почти всяка възстановка в България финансирането е минимално. Обикновено има предварително предвиден бюджет, но рядко се отпуска необходимата сума и на клубовете се налага да осъществяват събитията с ресурс, двойно или тройно по-ограничен от първоначално предвидения. Това води до налагането на компромиси с качеството на възстановките. С цел постигане на по-високо ниво на достоверност и атрактивност, финансите отиват за заплащане на чуждестранни групи. Това от своя страна означава, че в рамките на събитията, условията за българските клубове често са видимо по-лоши от тези за чуждестранните, което води до известна демотивация и търсене на алтернативни сцени на изява сред българските възстановчици.

От друга страна, медийното отразяване на исторически възстановки обикновено изглежда атрактивно. Снимките и видео материалите също представят протичането на фестивалите и възстановките в положителна светлина. На практика, за самия участник често събитията са изпълнени с малки разочарования и компромиси. Друго отражение на медийния интерес е смъкването на нивото на достоверност в представените реконструкции. Тъй като в страната няма силни традиции във възстановките, се оказва възможна появата на клубове, които акцентират върху атрактивност, за сметка на истинност. Те променят цялостния облик на историческите възстановки в очите на страничния наблюдател, тъй като са канени по-често и отразявани с повече журналистически шум. Тези проблеми, от своя страна, на по-късен етап и в извън събитийните отношения, ескалират в спорове, кавги и разделение сред клубовете на отделни, по-малки и по-нефункционални такива. Наскоро бе създадена Асоциация на свободните реконструктори в България, в която се вляха голяма част от недоволните членове на клубове. Единственото изискване към членовете е да не членуват в клуб. Асоциацията няма такси, клубни събития и задължения. Членовете са канени и

посещават мероприятия из цял свят поединично или на групи по двама, трима. Към момента, за голяма част от възстановчиците в България, това е най-предпочитаният вариант.

Въпреки натрупващото се напрежение в общността, в последните две години се наблюдава силен подем и все по-голямо разрастване на движението. Ясен пример за това е създаденият календар на историческите възстановки, който е достъпен в интернет (<http://calendar.badamba.info/> – Календар. Българските исторически възстановки.). В него ясно личи колко събития са изминали в последните години, в кои месеци, с какви участници и спонсори са осъществени, както и какви са предстоящите. Техният брой е в пъти по-голям, в сравнение например с 2012 г.

Общността на историческите възстановчици в България, макар и малка, е многообразна и гъвкава в своето запазване. Въпреки несъизмеримостта на това хоби в страната, в сравнение с облика му в световен мащаб, то търпи развитие и все повече се разширява и отваря към световната сцена на любители на историята. Като всяка група от хора, обединени около общ интерес и прекарване на свободното време, тази на възстановчиците притежава лице, видимо само отвътре, със свой специфичен език на общуване, взаимоотношения и традиции. С потенциалната си роля в опазването и популяризирането на историческото наследство на България, историческите възстановки би трябвало да представляват все по-голям научен интерес и обект на бъдещи изследвания.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Agnew 2004: Agnew, Vanessa. Introduction: What is Reenactment? – Criticism, Vol. 46 (3), pp. 327 – 339. Anderson, 2004.

De Groot 2011: De Groot, Jerome. Affect and empathy: re-enactment and performance as/in history. – Rethinking History: The Journal of Theory and Practice, vol. 15, issue 4, 2011, pp. 587-599

Gapps 2002: Gapps, Stephen. Performing the Past. A Cultural History of Historical Reenactments. Sydney: University of Technology, 2002.

Kahana 2009: Kahana, Jonathan. „Introduction: What Now? Presenting Reenactment“, Framework: The Journal of Cinema and Media, Volume 50, Numbers 1 & 2, Spring&Fall 2009, pp. 46-60.

Schroeder: Schroeder, Charlie, ‘Man of War: My Adventures in the World of Historical Reenactment’

Интернет източници:

Българско индианско общество „Орловият кръг“ - <http://www.eaglecircle.org/indexbg/indexbg.html> - 21.05.2017

„Чигот“, клуб за исторически възстановки - <http://chigot.com/chigot/> - 21.05.2017

Национален съюз „Единение“ - <http://www.edinenie-bg.com/index.php> - 21.05.2017

Форуми „Традиция“ - <http://www.traditsia.com/forum/index.php> - 19.05.2017

Календар. Българските исторически възстановки. - <http://calendar.badamba.info/> - 20.05.2017

Bouchard, Évelyne, Director, Société d'Histoire IN MEMORIAM, Historical Reenactment: A Fascinating Hobby - [http://www.ameriquefrancaise.org/en/article-539/Historical Reenactment: A Fascinating Hobby.html](http://www.ameriquefrancaise.org/en/article-539/Historical_Reenactment:_A_Fascinating_Hobby.html) – 20.05.2017

What is Accurate History? Historians vs. Reenactors - <http://cliocurrent.com/blog/2015/6/12/8p6rx16h8xpodpbe0hn8tqdee7ad97> – 20.05.2017